

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТЕЛЕМЕДИЧНОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ

Є.М. Кривенко (Київ)

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

Резюме. Розглянуто деякі аспекти розробки та функціонування телемедичної мережі України як одного з етапів створення єдиного медичного інформаційного простору.

Ключові слова: телемедична мережа, телемедичні технології.

Телемедицина все активніше використовується в охороні здоров'я України. Останніми роками в ряді областей з'явилося декілька потужних телемедичних проектів, підтримуваних державними структурами охорони здоров'я [1–3;6]. Водночас, підвищується зацікавленість практичних лікарів, керівників охорони здоров'я, приватного медичного сектору та співробітників медичних вузів до можливостей сучасних технологій електронної охорони здоров'я і телемедицини [4;5;7;8].

У зв'язку зі швидким розвитком телемедичних технологій та їх впровадженням у практику закладів охорони здоров'я назріла необхідність розробки відповідної методичної та нормативної бази, яка б забезпечила ефективний розподіл та використання таких систем.

Мета роботи – науково обґрунтувати створення телемедичної мережі України (ТММ) для підвищення ефективності управління галуззю охорони здоров'я шляхом удосконалення наявних і впровадження новітніх телемедичних інформаційних технологій.

Під час виконання роботи використано метод системного підходу.

Результати дослідження та їх обговорення

ТММ – добровільне об'єднання закладів, установ та організацій охорони здоров'я усіх форм власності, науково-дослідних установ, медичних навчальних закладів, громадських організацій та інших суміжних структур з метою надання якісної, своєчасної медичної допомоги з використанням телемедичних технологій.

ТММ створюється на підставі наказу МОЗ України та функціонує з дотриманням чинного законодавства України щодо охорони здоров'я та процесів інформатизації.

Об'єктом ТММ є медична інформація та захищений електронний документообіг між суб'єктами ТММ.

Суб'єктами ТММ виступають заклади, установи та організації охорони здоров'я усіх форм власності, які використовують у власній діяльності телемедичні технології. Суб'єкти ТММ у межах своїх повноважень організовують роботу на основі нормативно-правових актів, контролюють процес надання телемедичних послуг, а в разі потреби розробляють разом з іншими суб'єктами ТММ проекти нормативних актів щодо надання телемедичних послуг населенню України.

Учасники ТММ під час виконання своїх функцій взаємодіють з МОЗ України і місцевими органами виконавчої влади, органами влади АР Крим, органами місцевого самоврядування, а також з відповідними медичними установами інших держав.

Основні завдання та функції ТММ

До завдань функціонування ТММ належать:

- підвищення якості та доступності медичної допомоги, оптимізація процесів організації та управління охороною здоров'я шляхом впровадження системи електронної охорони здоров'я і, зокрема, телемедичних технологій;
- участь у розробці та впровадженні галузевих і національних стандартів, гармонізації міжнародних стандартів у галузі телемедицини та електронної охорони здоров'я;
- надання телемедичних послуг, проведення телемедичних процедур з лікувально-діагностичних, превентивних, скринінгових, навчальних, наукових та інших цілей;
- допомога учасникам ТММ у проведенні консультативної медичної допомоги, наданні медичних послуг, вирішенні організаційних, навчально-методичних і наукових питань;
- залучення та інтеграція різних видів телемедичних процедур до надання медичної допомоги;
- впровадження та здійснення телемедичного консультування, дистанційного навчання, телемоніторингу, систем домашньої (індивідуальної) телеме-

дицини, дистанційного маніпулювання, дистанційних заходів з метою розширення можливостей та підвищення ефективності лікувально-діагностичного процесу;

- сприяння організації підвищення кваліфікації лікарів і середніх медичних працівників, безперервної медичної освіти шляхом дистанційного та електронного навчання, телемедичного консультування тощо;
- забезпечення безпеки телемедичних процедур, збереження медичної таємниці та конфіденційності, цілісності цифрової медичної інформації.

Функції телемедичної мережі такі:

- реалізація заходів щодо забезпечення доступності медичної допомоги населенню України;
- координація спільної діяльності учасників ТММ при проведенні телемедичних процедур;
- реалізація принципу єдиного медичного інформаційного простору для учасників і користувачів ТММ;
- забезпечення безпеки даних і захисту від несанкціонованого втручання у ТММ;
- обмін медичною інформацією між учасниками ТММ та закордонними установами і закладами, що використовують у своїй діяльності телемедичні технології.

За допомогою ТММ можна здійснювати:

- телеконсультування – процес обговорення клінічного випадку за допомогою захищених телекомунікацій та інших комп'ютерно-інформаційних засобів з метою прийняття лікарем найбільш оптимального та своєчасного клінічного рішення;
- телемоніторинг – процес одноразового або подовженого обстеження з використанням електронних діагностичних приладів у режимі реального часу або періодичною передачею даних консультанту з метою накопичення, аналізу медичної інформації щодо фізіологічних функцій та відповідних дій з надання медичної допомоги;
- домашнє телеконсультування – процес постійного спостереження за станом здоров'я окремого пацієнта, родини або невеликого колективу, який включає в себе періодичні сеанси телемоніторингу, телемедичного консультування;
- дистанційне навчання – навчальний процес (семінар, лекція, курс тощо), який здійснюється за умови географічної віддаленості аудиторії та викладачів шляхом використання відеоконференцій;
- дистанційне маніпулювання – процес дистанційного керування медичними приладами або робототехнічними пристроями в медицині.

Учасники в будь-який час мають право користуватись усіма доступними ресурсами та ініціювати проведення телемедичних консультацій.

Суб'єкти телемедичної мережі мають керуватись правилами проведення телемедичних консультацій та користування спеціалізованим телемедичним інтернет-порталом. Учасники ТММ не мають права поширювати конфіденційну інформацію, яку вони отримали від участі в ТММ.

Діяльність ТММ має фінансуватися з джерел, не заборонених законодавством України. Значна перевага телемедичної мережі перед іншими мережами полягає в тому, що в ній має використовуватися наявне устаткування, яке належить відповідним структурам, незалежно від форм власності. Тобто ця мережа не має власного майна.

Порядок функціонування ТММ визначається регламентом, який встановлює:

- порядок взаємодії між учасниками ТММ;
- порядок проведення телеконсультацій асинхронних;
- порядок проведення телеконсультацій синхронних;
- порядок проведення відеоконференцій (у навчальних, клінічних та організаційних цілях);
- організацію нормотворчої діяльності в ТММ;
- організацію роботи з документами в ТММ;
- організацію навчання персоналу для підтримки ТММ.

Учасниками ТММ є телемедичні центри, лікувально-профілактичні установи (у т.ч. діагностичні центри), медичні навчальні заклади, науково-дослідні інститути, громадські організації, які надають телемедичні послуги. Діяльність ТММ є відкритою та прозорою, що забезпечується шляхом розміщення інформації про її діяльність на веб-сайті, висвітленням у засобах масової інформації.

Організація роботи ТММ

Повноваження координатора ТММ включають підготовку річних планів, організацію взаємодії учасників ТММ з представниками МОЗ України, організацію зустрічей учасників ТММ, організацію телемедичних консультацій у провідних медичних установах м. Києва та за кордоном.

Учасник ТММ виконує власні функції відповідно до річного плану, бере участь в обговоренні та підготовці річного плану, нормативних документів щодо надання телемедичних послуг, бере участь у спільних зборах та інших заходах учасників ТММ та організовує телемедичні консультації в межах власних повноважень.

Для забезпечення повноцінної діяльності ТММ організовується дорадчий орган учасників ТММ – загальні збори учасників. Кількісний і персональний склад учасників ТММ визначається дорадчим органом.

З МОЗ України ТММ взаємодіє з метою узгодження та затвердження планів роботи ТММ, організації телемедичних консультацій в установах МОЗ та АМН України, організації та проведення науково-практич-

них заходів за участю представників системи охорони здоров'я центрального та регіонального рівня, організації та проведення дистанційного навчання.

З місцевими органами виконавчої влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування ТММ взаємодіє з метою підтримки роботи ТММ на місцях та організації загальних заходів ТММ у регіонах.

З медичними установами інших держав ТММ взаємодіє з метою організації та проведення телемедичних консультацій та наукової діяльності із залученням закордонних спеціалістів.

Для підтримки якості надання телемедичних консультацій реєструються основні дані щодо консультанта у закладах-учасниках ТММ та консультуючих закладах:

- спеціальність;
- стаж роботи;
- ліцензія (згодом – на телемедичне консультування);
- підвищення кваліфікації за спеціальністю.

Порядок проведення телемедичних консультацій

Телемедична консультація – процес обговорення клінічного випадку з метою прийняття лікарем найбільш доцільного, адекватного та своєчасного клінічного рішення. Телемедичні консультації проводяться в разі потреби та організуються учасниками ТММ.

Показання до проведення телемедичного консультування:

- встановлення (підтвердження) діагнозу;
- визначення (підтвердження) тактики лікування;
- необхідність діагностики й визначення тактики лікування рідких, важких або захворювань з атиповим перебігом;
- виявлення методів профілактики ускладнень;
- необхідність виконання нового й/або рідкого виду оперативного (лікувального або діагностичного) втручання, процедури тощо;
- відсутність безпосереднього фахівця в даній або суміжній медичній галузі або відсутність достатнього клінічного досвіду для діагностики або лікування захворювання;
- сумніви пацієнта у правильності поставленого або непоставленого діагнозу, рекомендованого або не рекомендованого лікування і його результатів, розбір скарг;
- можливість зниження економіко-фінансових витрат на діагностику і лікування пацієнта без шкоди для їхньої якості та ефективності;
- пошук і визначення найкращої медичної установи для невідкладного чи планового лікування даного пацієнта, узгодження умов і термінів госпіталізації;
- надання медичної допомоги при значному віддаленні пацієнта від медичних центрів (авіапеліт, мореплавання, гірські райони, бойові умови тощо), неможливість подолання географічної відстані між медичним працівником і пацієнтом;

- географічна віддаленість окремих фахівців, яких має відвідати пацієнт під час обстеження;
- пошук альтернативних шляхів рішення клінічного завдання;

- одержання додаткових знань й умінь з даної клінічної проблеми.

Показання для синхронного телеконсультування:

- надання екстреної медичної допомоги (на госпітальному і догоспітальному етапах);
- телеконсультування в тих медичних галузях, де переважають динамічні види інформації (психіатрія, наркологія тощо);
- складна клінічна ситуація, що потребує консилиуму або обстеження в реальному часі.

Показання для асинхронного телеконсультування:

- телеконсультування в тих випадках, де переважають статичні види інформації (медичні зображення), а також коли консультація не має ургентний характер;
- уточнення / визначення діагнозу й тактики лікування при складному захворюванні з важким перебігом;
- підтвердження або корекція діагнозу й тактики лікування, при сумнівах пацієнта;
- вибір методу лікування (медикаментозна схема, консервативне або оперативне лікування тощо);
- визначення методів для діагностики;
- економія засобів (далеко не кожен має змогу виїхати на консультацію за кордон, вартість телеконсультування у такому випадку нижча за звичайну в сотні разів);
- пошук клініки для виїзду на лікування;
- попередній етап перед відеоконференцією.

Учасниками телемедичної консультації є: пацієнт, абонент, консультант, лікар-координатор (координатор), консультуючий заклад, технік-асистент.

Пацієнт – фізична особа, медичну документацію якої надають для телемедичної консультації.

Функції пацієнта:

- надання необхідної медичної облікової документації;
- проходження лабораторного та інструментального обстеження перед телеконсультацією або під час її проведення (відповідно до призначень абонента і рекомендацій консультанта);
- участь у реальночасових процедурах.

Абонент – юридична або фізична особа (безпосередній медичний працівник, лікар, середній медичний працівник), що надає клінічний випадок для телемедичної консультації. Найчастіше абонентом є лікар або лікарський колектив, також абонентом може бути пацієнт або його родичі (при телеконсультуванні за самозвертанням, т.зв. «second opinion»).

Функції абонента:

- надання клінічного випадку для телеконсультування, формулювання питань;

- оформлення медичної документації відповідно до встановлених вимог;
- надання додаткової інформації за запитом консультанта;
- участь у реальночасових процедурах.

Лікар-координатор – фахівець із вищою медичною освітою і знанням комп'ютерних технологій на рівні користувача, що забезпечує безперебійну роботу з проведення телемедичних процедур.

Функції лікаря-координатора:

- організація й проведення телемедичних консультацій;
- первинна оцінка якісно-кількісних характеристик даних, одержаних від абонентів;
- перевірка даних на стандартність і відповідність вимогам консультуючої медичної установи;
- методичне консультування абонентів і консультантів;
- оформлення висновків консультантів;
- ведення звітної документації телемедичної установи.

Консультант – лікар-фахівець або група фахівців консультативного закладу, що розглядають клінічний випадок.

Функції консультанта:

- розгляд і консультування наданого клінічного випадку в обговорений термін;
- надання висновку з використанням загальноприйнятої медичної термінології;
- участь у процедурах у реальному часі;
- максимально повні, точні та однозначні рекомендації абоненту, які базуються на доказовій базі.

При відсутності на момент необхідності спеціаліста відповідного профілю в країні, лікар-координатор чи відповідальні особи центрів-учасників ТММ звертаються до закордонних фахівців, які досяжні в даний момент і відповідають профілю консультування. В усіх випадках консультація закордонного фахівця має статус «другої точки зору» і підлягає інтерпретації учасниками консиліуму.

Консультуючий заклад – суб'єкт ТММ, в якому працює консультант.

Функції консультуючого закладу – забезпечення умов для організації та проведення телемедичних консультацій лікарем-фахівцем або групою фахівців, які працюють у цьому закладі.

Технік-асистент – фахівець із вищою освітою у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, телекомунікацій, що забезпечує безперебійну роботу устаткування телемедичної установи, працездатність каналів зв'язку.

Функції техника-асистента:

- забезпечення технічної готовності устаткування і каналів зв'язку до проведення телемедичного консультування;

- регулярне настроювання, тестування та калібрування устаткування і каналів зв'язку;
- своєчасне усунення збоїв;
- участь у процедурах у реальному часі;
- забезпечення фізичної та інформаційної безпеки.

Деонтологія телемедичної діяльності

Телемедична деонтологія – це професійна етика і комплекс моральних вимог для осіб, які практикують із застосуванням телемедицини, принципи поведінки медичного, технічного і допоміжного персоналу.

Деонтологічні вимоги до проведення телемедичних процедур:

- збереження лікарської таємниці;
- дотримання моральних та етичних норм («лікар–лікар», «лікар–пацієнт», «лікар–допоміжний персонал»);
- інформування пацієнта про необхідність, результати і можливі наслідки телеконсультування;
- дотримання вимог безпеки комп'ютерних мереж та автоматизованих систем;
- дотримання юридичних норм;
- інформована згода пацієнта на проведення телемедичної процедури;
- ретельне ведення документації.

Деонтологічні навички при використанні телемедичних технологій полягають у:

- дотриманні принципів медичної етики і деонтології у своїй діяльності, зокрема, у процесі психологічного впливу на особистість пацієнта з метою формування довіри до рекомендацій лікарів – очного і віддаленого;
- використанні положень законодавчих і регламентуючих документів, що стосуються формування моральної культури медичних працівників;
- запобіганні та усуненні шкідливих наслідків неякісної медичної роботи, що ведуть до ятрогеній;
- аналізі та попередженні лікарських помилок;
- збереженні лікарської таємниці;
- дотриманні етики спілкування з пацієнтами і їхніми родичами, а також з колегами;
- направленні деонтологічних принципів поведінки медичного персоналу на досягнення максимальної ефективності лікування.

Деонтологічні рекомендації при використанні телемедичних технологій:

1. Дотримання принципу інформованої згоди:
  - перед проведенням телеконсультування лікар повинен дати пацієнтові чіткі і зрозумілі пояснення щодо необхідності або бажаності телемедичної консультації, а також її можливостей та обмежень;
  - лікар зобов'язаний отримати письмову згоду пацієнта на відправлення по каналах зв'язку медичної інформації про пацієнта.

2. Дотримання конфіденційності та анонімності:
  - технічний персонал, що обробляє і пересилає інформацію в телемедичних системах, повинен дати підписку про виконання норм, вимог і правил організаційного і технічного характеру, що стосується захисту опрацьованої інформації, а також про її нерозголошення;
  - при пересиланні (розміщенні в комп'ютерній мережі) медичної інформації необхідно дбати про дотримання лікарської таємниці; вся інформація про пацієнта надсилається тільки в анонімному вигляді; доцільним є використання системи шифрування даних (криптографічні системи) та електронно-цифровий підпис; забезпечується анонімність усіх зображень (рентгенограм, томограм, МРТ-зображень тощо);
  - у тих випадках, коли немає змоги забезпечити повну анонімність (наприклад, при телеконсультуванні в щелепно-лицьовій хірургії, де необхідно відправити повноцінну фотографію особи пацієнта), має бути взята письмова згода пацієнта з відміткою про неповну анонімність телемедичної процедури;
  - всі персональні комп'ютери телемедичної робочої станції повинні мати тільки авторизований доступ (паролювання); папки і локальні диски, що містять матеріали телеконсультування, мають бути закритими для доступу по локальній мережі;
  - матеріали телемедичних процедур, що використовуються у наукових дослідженнях, публікаціях, у навчальному процесі, повинні бути суворо анонімними.
3. Дотримання юридичних норм:
  - необхідно ретельно протоколювати всі телемедичні процедури, створити резервні копії;
  - немає бути доступу до електронних даних про пацієнта / телеконсультації з боку третіх осіб, подібна інформація може бути надана тільки за письмовим запитом від державних структур.
4. Дотримання загальноетичних норм:
  - при неформальному телеконсультуванні (аркуші розсилання, форуми) неприпустимо використовувати некоректні та нецензурні висловлювання, недоцільно відповідати на подібні листи;
  - при неформальному телеконсультуванні лікар-координатор може проводити літературне редагування висновку консультанта перед направленням його абоненту.
5. Консультації при самозверненні («second opinion» – інша думка):
  - необхідно чітко роз'яснити неможливість об'єктивної оцінки стану здоров'я пацієнта при такій формі телеконсультування;
  - у висновку викладається тільки загальна інформація та основні підходи до діагностики і лікування в даній ситуації, загальні рекомендації;
  - при сумнівах у повноті своїх знань необхідно переспрашувати запит іншому фахівцеві, повідомивши про це пацієнта; необхідно обов'язково рекомендувати пацієнтові звернутися до очного лікаря.
6. Технологічне забезпечення етичності телемедичної діяльності:
  - слід використовувати електронний цифровий підпис;
  - треба шифрувати медичну інформацію;
  - необхідно застосовувати програмні та апаратні засоби захисту інформації.

Висновки

Створення телемедичної мережі України має сприяти розвитку єдиного медичного інформаційного простору, зменшенню пеерешкод до надання своєчасної та якісної медичної допомоги населенню, підвищенню якості прийняття управлінських рішень та їх оперативності.

Перспективи досліджень полягають у подальшому вивченні розвитку телемедицини в Україні, наданні актуальних рекомендацій щодо її розвитку та удосконалення.

Список літератури

1. *Владимирский А. В.* Клиническое телеконсультирование : [рук-во для врачей] / А. В. Владимирский. – 2-е изд., доп., перераб. – Донецк : ООО «Норд», 2005. – 107 с.
2. *Владимирский А. В.* Модели лучшей практики для телемедицины и электронного здравоохранения / А. В. Владимирский. – Донецк : ООО «Норд», 2005. – 36 с.
3. *Владимирський А. В.* Організація телемедичної діяльності та телеконсультування в лікувально-профілактичних закладах / А. В. Владимирський, В. Г. Климовицький, О. С. Коваленко // Метод. рекомендації. – Донецьк : ТОВ «Цифрова друкарня», 2008. – 84 с.

4. *Європейський телемедичний центр* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.gets.cadaiis.fr](http://www.gets.cadaiis.fr). – Назва з екрана.
5. *Казаков В. Н.* Телемедицина / В. Н. Казаков, В. Г. Климовицкий, А. В. Владзимирский. – Донецк : ООО «Норд», 2002. – 100 с.
6. *Мережа українських пов'язаних серверів Європейської обсерваторії телематики (Ukrainian Affiliate Sites Network)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.ehto-ukr.cit-ua.net](http://www.ehto-ukr.cit-ua.net). – Назва з екрана.
7. *Телемедицина* : определение понятий и приоритетов развития / Л. С. Годлевский, С. В. Калинин, И. В. Смирнов [и др.] // В сб. : Биофизические стандарты и информационные технологии в медицине. – Одесса, 2005. – С. 66–75.
8. *Telemedicine Today* [Electronic resource]. – Access mode : [http : // www.telemedtoday.com](http://www.telemedtoday.com). – Title from screen.

Некоторые аспекты создания телемедицинской сети в Украине

Е.Н. Кривенко (Киев)

Рассмотрены некоторые аспекты разработки и функционирования телемедицинской сети Украины как одного из этапов создания единого медицинского информационного пространства.

Ключевые слова: телемедицинская сеть, телемедицинские технологии.

Some aspects of the telemedicine network in Ukraine

Ye.M. Kryvenko (Kyiv)

Some aspects of the creation and operation of the telemedicine network in Ukraine as one of stages of creating uniform medical information space have been discussed.

Key words: telemedicine network, telemedicine technologies.

Рецензент: д-р мед. наук, проф. О.С. Коваленко.